

Aelbert Cuyp, *Pieter de Roovere, ambachtsheer van Hardinxveld*, voor 1652, 123,5 x 154 cm, olieverf op doek, Mauritshuis, Den Haag.

H ET OOG VAN DE DICHTER

“PIETER DE ROOVERE ALS AMBACHTSHEER VAN
HARDINXVELD (AELBERT CUIJP)” VAN J. EIJKELBOOM

Hoog in het luchtruim geboetseerd
kijkt op zijn paard de man naar voren
maar wijst intussen naar de zalm
die onder hem wordt vastgehouden
door 't knechtje dat daar staat en
naar hem opziet. Het tilt van de zojuist
gevangen vis een kieuw omhoog
zodat de heer, indien hij keek,
een vurig rood zou zien, als van
het mutsje dat de jongen dekt.
Zelf draagt de heer een hoed met pluim
van een verfiijnder, meer bestorven rood.
De connaisseur roemt het fluweel
van zijn voorname jas.

Mijn oog

komt niet tot rust, het reist
tussen de ruiter en de jongen,
van de verlopen, nog hautaine
maar dodelijk vermoeide blik
naar dat wijdopene, dat schuchter
en toch eindeloos vrij kijken.

Tegen de strook van karig licht
onder het oordeel van de wolken
daagt eindelijk het besef:
van beiden ben ik de gelijke.

Uit: *Kippevleugels*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 1991.

Van Jan Eijkelboom (Slikkerveer 1926 – Dordrecht 2008) zijn twee dichtregels aan de eeuwigheid overgeleverd. In 1982 werd “wat blijft komt nooit terug”, de titel van zijn late debuut in 1979, in opdracht van de gemeente Dordrecht door een Engelse steenhouwer in de kaderand van het Damiatebolwerk gehakt. Het is de beroemdste regel uit zijn bekendste bundel. Soms wordt zowaar een profeet in zijn eigen vaderland vroegtijdig geëerd. Bijna twintig jaar later werd een veel minder bekende regel van hem ver-eeuwigd: “Op welke grond werden ze gelegd in vreemde aarde.” Die tekst is te lezen op een monument in het Haagse Westbroekpark, nabij Madurodam, dat in 2000 werd opgericht “voor in Nederlandsch-Indië gesneuvelde Haagse militairen”. Was hij Hage-naar geweest, dan had de latere dichter zelf tot die ruim een halve eeuw na dato geëerde doden kunnen behoren, want als oorlogsvrijwilliger en jongste sergeant had hij deelgenomen aan de politionele acties tussen 1947 en 1949. Daaraan had hij zijn debuut als prozaschrijver te danken: in 1953 publiceerde hij *De terugtocht*, een klassiek geworden verhaal over de onmogelijke liefde tussen een Nederlandse sergeant en een Indonesisch meisje. Hij werkte vanaf 1956 als journalist – hij was onder andere adjunct-hoofdredacteur van het weekblad *Vrij Nederland* – en als voorlichter van de gemeente Dordrecht, de stad die hem bij zijn 65ste verjaardag in 1991 tot ereburger benoemde, een eer die een andere beroemde Dordtse dichter, Cees Buddingh’, op diezelfde leeftijd in 1983 ook te beurt was gevallen. Tien jaar later werd hij, 75 inmiddels, stadsdichter van Dordt. Over die stad en het omringende (rivieren)landschap schreef Eijkelboom bij voorkeur, geholpen door zijn ironische leefregel “Gelukkig maakt wie niets verzinnen kan veel mee”.

Ook de naam van Aelbert Cuijp (1620 – 1691) is nauw met Hollands oudste stad verbonden. Hij stamde uit een Dordtse schildersfamilie en is vooral bekend geworden door zijn weidse landschappen met glanzend vee. Maar hij schilderde ook riviergezichten en portretten. Hij werd beïnvloed door het werk van de zogenaamde italiantsen, schilders die hun landschappen lieten baden in een Italiaans, goudkleurig licht. Diezelfde lichtval zie je in veel van Cuijps landschappen, hoewel de schilder op zijn reizen niet verder kwam dan Oost-Nederland en het Duitse grensgebied voorbij Nijmegen:

“Hij kwam nooit verder dan Kleef,
zag daar een rots
met zon erop.

dat zulk licht voor wie het ziet,
nog altijd en voor eeuwig
naar honing smaakt.

Hij deed het ermee, legde
het vast op een wijze
die maakt

Terug op zijn eiland ging hij
er soms even af, om te zien
hoe zijn stad erbij lag [...]”.

Aldus Jan Eijkelboom in 'Aelbert Cuijp' (2004). De schilder hoefde voor zijn portret van Pieter de Roovere niet eens naar Kleef. Hij kon stroomopwaarts langs de Merwede lopen en kwam dan anderhalf uur later in Hardinxveld aan, een plaatsje in de Alblas-serwaard, ten noordoosten van Dordt. Daar schilderde hij zijn opdrachtgever, de ambachtsheer van die heerlijkheid, die neerkijkt op een vissersknaap die hem laat zien waaraan hij zijn "voornamen jas" te danken heeft: aan de zalmvisserij. Ook de dichter bleef trouwens graag dicht bij huis, op zijn Eiland van Dordrecht, al maakte hij op papier wel uitstapjes naar Engelstalige collega's als W.B. Yeats, de Nobelprijswinnaar Derek Walcott en Philip Larkin, die hij alle drie briljant vertaalde.

Eijkelboom begint zijn gedicht over Cuijps portret van heer en knechtje met een treffende positiebepaling van de verlopen ambachtsheer: "Hoog in het luchtruim geboetseerd". Die regel is afkomstig uit een studie uit 1904 over de schilder van de hand van de eveneens Dordtse kunsthistoricus Jan Veth. In de eerste publicatie van het gedicht in het *Nieuw Wereldtijdschrift* 1988/3 heeft hij de bron nog vermeld; drie jaar later in de bundel niet meer. Waarschijnlijk liet hij dat achterwege om het kunsthistorische karakter van de eerste strofe niet onnodig te beklemtonen. Tot aan de scharnierende kernregel "Mijn oog / komt niet tot rust" lijkt het gedicht inderdaad wel een kunsthistorisch referaat, zij het een betoog dat met een prettig losse pols geschreven is. Hij heeft daarin met name oog voor één bepaald picturaal gegeven: de kleur rood van kieuw, muts en pluim. Bij visser en vis behoren het eenvoudige "vurig rood"; het rood van de pluim op de ambachtsheerlijke hoed is chiquer, "meer bestorven". In de tweede strofe, gebouwd op de woorden "oog", "blik" en "kijken", verliest het portret zijn voornamelijk beschrijvende karakter en wordt het veel persoonlijker. Het oog wordt gedwongen te pendelen tussen heer en knechtje, tussen de blik van de man die het allemaal al lang gezien heeft en de onbevangen oogopslag van de jongen die nog blanco tegen het leven aankijkt en voor wie het allemaal nog moet beginnen. In de dreigende slotstrofe moet de dichter toegeven zich zowel in het wat blasé heerschap als in de onbevangen knaap te herkennen. Het schilderij is van een portret van een werkgever met zijn jonge ondergeschikte tot een gecompliceerd zelfportret van de dichter geworden: "van beiden ben ik de gelijke".

ANTON KORTEWEG
